

El consecuencialismo deontologista

En el libro hay una crítica explícita a la fundamentación utilitarista clásica de los derechos de los animales no humanos basada en la sensibilidad al dolor y, por tanto, en la evitación del sufrimiento. Esta crítica se sustenta en dos pivotes. Uno de ellos es fáctico: los animales no humanos son mucho más que seres sintientes, son autoconscientes. Y el otro, filosófico: la reducción de la obligación moral a una simple función de utilidad negativa (evitar o reducir el sufrimiento animal), cuando el conjunto de obligaciones morales con los animales no humanos es más positivo y amplio que la simple evitación del sufrimiento.

Los autores, por medio de la revisión de las obligaciones morales para con los animales no humanos, se decantan a favor de una especie de consecuencialismo deontológico o de deontologismo consecuencialista. No actuar en virtud de las consecuencias favorece, en muchos dilemas, obtener la mejor de las consecuencias. Este consecuencialismo coherrentista (selecciona aquellas obligaciones morales que son consistentes con las intuiciones y las razones morales básicas) es algo parecido a la ventaja adaptativa que

la antropología evolucionista encuentra en la «fe» y en el espiritualismo místico y religioso. Creemos ciegamente en algunas cosas porque esa ceguera favorece la inteligencia colectiva acumulada a lo largo de las generaciones precedentes, y con ello evitamos las limitaciones de la experiencia individual demasiado sesgada por la intuición inmediata. De igual modo, no fundamentar en las consecuencias la validez de determinadas obligaciones morales que son contraintuitivas (como los derechos de los animales no humanos) estimula la obtención de consecuencias sobre las que existe un consenso básico, tales como la sostenibilidad ecológica, la empatía, la cooperación, el altruismo o la pacificación de las relaciones sociales. Este curso deductivo no está explicitado directamente en el texto de Campos y Lara, pero creo que es legítimo desvelarlo como parte del código fuente de su argumentación a favor del reconocimiento de los derechos de los animales no humanos. La perspectiva consecuencialista no se lesiona por ello, sino que se depura formulando un dispositivo teórico mucho más potente y plástico que el consecuencialismo más mecánico y rígido de raíz utilitarista.

Francisco Garrido Peña

Universidad de Jaén

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1165>

NOGUÉ, Joan; PUIGBERT, Laura i BRETCHA, Gemma (eds.) (2016)

Paisatge, patrimoni i aigua: La memòria del territori

Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya; Barcelona: ATLL, 256 p.

ISBN 978-84-608-8093-6

Quatre anys després de la publicació del tercer número de la sèrie «Reflexions», dins la Col·lecció «Plocs de Paisatge», editada per l'Observatori del Paisatge de Catalunya, el 2016 va arribar aquest

quart volum que recull els treballs presentats al seminari internacional «Paisatge, patrimoni i aigua: La memòria del territori», celebrat a Manlleu els dies 16 i 17 d'octubre de 2014 i organitzat per

la mateixa institució juntament amb ATLL. Tant a aquelles persones que van poder assistir a la trobada com a aquelles que no, la publicació d'un llibre com aquest els ofereix dos avantatges. El primer és que hi trobaran un grau més elevat de desenvolupament de les idees sorgides al seminari. El segon és que els deu capítols de l'edició són presentats en català, amb una traducció realment acurada de les contribucions que originàriament no eren escrites en aquesta llengua, fent un ús adequat i consistent de la terminologia pròpia de cada disciplina. Malgrat això, i fidel al caràcter internacional del seminari, l'equip editor reserva una quarantena de pàgines al final del volum per recollir-hi, també, amplis resums en castellà i en anglès de cadascun dels capítols. Per contra, la publicació en paper privarà a qui la llegeixi de la visualització dels talls de vídeo que dos dels autors van projectar al Museu del Ter de Manlleu durant la primera jornada del seminari. Per mitigar l'impacte d'aquesta forçosa ommissió, el llibre reproduceix, en color, alguns dels fotogrames mostrats durant les ponències, juntament amb moltes de les imatges que autors i autores van utilitzar per il·lustrar les seves explicacions. Si, malgrat això, qui revisi el compendi vol complementar la lectura del text amb la visualització de les ponències, convé recordar que la web de l'Observatori del Paisatge ofereix enllaços a les gravacions en vídeo digital des del seu lloc web (<http://www.catpaisatge.net/cat/jornades_aigua.php>).

En conjunt, el tret que més caracteritza l'obra és la diversitat de les seves contribucions, sens dubte afavorida per la pròpia riquesa conceptual que oferia el títol del seminari. S'encarreguen de remarcar-ho Alfredo Gutiérrez Zavala, director general d'ATLL, i, sobretot, Joan Nogué, director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, en les breus seccions de presentació de les quals tenen cura

(p. 6-7 i p. 8-10). El gruix del volum es divideix en tres blocs temàtics.

El primer bloc, titulat «Paisatge, aigua i planificació», inclou tres aportacions que serveixen per introduir alguns dels conceptes bàsics i la dialèctica que s'estableix entre els eixos clau del seminari.

El capítol que obre el bloc i el volum (p. 12-34), titulat «Al lloc adequat, en el moment adequat: L'aigua en els paisatges humans», és a càrrec de Graham Fairclough (Universitat de Newcastle). Centrant-se en els valors culturals, simbòlics i socials de l'aigua, l'autor defensa, traspuant convenciment, els avantatges de fer convergir les visions que, des de les esferes acadèmiques i institucionals, tradicionalment divideixen l'estudi i la gestió de l'aigua entre els àmbits del paisatge i del patrimoni. Fairclough se serveix de l'objecte i del concepte de pont, com a metàfora pertinent sobre com es poden teixir complexitats entre diferents disciplines i les múltiples funcions de l'aigua en el paisatge. Crític amb les perspectives que alienen l'ésser humà del medi natural (per exemple: a través del concepte de serveis dels ecosistemes promogut des d'algunes ciències naturals) i amb aquelles que en limiten el rol a mer observador de l'entorn (com fan algunes arts), l'autor ressitua la dimensió social al centre de la qüestió, amb exemples provinents dels Països Baixos i del Regne Unit que obliguen a reflexionar sobre el model de gestió dels recursos comuns o la justícia social de projectes de gestió de l'aigua i del paisatge sovint promocionats com a millores ambientals.

El segon capítol (p. 35-48) du per títol «Planificació del paisatge en els pòlders històrics del "cor verd" d'Holanda: El cas de Midden-Delfland» i el firmen Bas Pedroli, Stijn Koole i Rob Schröder (Universitat de Wageningen). Els autors contextualitzen les dinàmiques paisatgístiques del seu país en el marc d'una moderna liberalització de la planificació territorial que comporta una descentra-

lització més gran en la presa de decisions i menys disponibilitat de recursos econòmics. Malgrat aquest escenari, a la petita àrea de Midden-Delfland, en els darrers anys, ha reeixit una iniciativa per dinamitzar l'economia local basada a reforçar el caràcter rural a través del foment de la producció agrària sostenible, la conservació de la natura i la recuperació del patrimoni paisatgístic històric del pòlder. A través del repàs de la història del pla de desenvolupament dissenyat per endegar la iniciativa, Pedrolí i els seus col·legues comparteixen les lliçons apreses durant la conversió improvisada d'una implantació inicial de dalt a baix fins a un model consensuat de base en direcció ascendent. L'èxit de la iniciativa, argumenten, no només ha suposat una millora de l'entorn, sinó que també ha facilitat un redescobriments del patrimoni i de les funcions d'un paisatge sovint obviat per les comunitats locals.

El capítol d'Anna Ribas Palom (Universitat de Girona) clou el primer bloc amb l'aportació «Paisatges de l'aigua i desenvolupament territorial: El cas del riu Ter» (p. 49-68). L'autora es refereix obertament i de manera molt conscient als «paisatges de l'aigua», denominació que també utilitzaran Rafael Mata Olmo i Francesco Vallerani en el darrer bloc. Ribas Palom els defineix des d'una òptica constructivista com a híbrids entre natura i cultura que exerceixen una influència molt directa sobre la qualitat de vida de les persones. Dins d'aquest paradigma, empra exemples ubicats predominantment als Països Catalans per mostrar instàncies de «fluvialització», en les quals els rius han estat revaloritzats després de dècades de menysteniment i, moltes vegades, en paral·lel, els cursos han estat restaurats per a la funcionalitat ecològica i l'ús social. Als espais agraris, contraposa la producció de paisatges de l'aigua enormement rics i diversos amb la degradació, invisible per a molts, que s'està patint en alguns indrets. Reflexio-

nant sobre el cas de la Ruta del Ter, que transcorre per cinc unitats paisatgístiques al llarg de poc més de 200 quilòmetres, l'autora defensa la inserció dels paisatges de l'aigua en projectes de territori, basats en un ús turístic compatible amb els seus valors.

El segon bloc del llibre es titula «El paisatge fluvial en l'art i el cinema» i està constituït per tres capítols que comparteixen una vocació marcadament universal. Els seus autors recorren a la selecció de novel·les, poesia, pintures i cinema d'àmbit global, tot i que també hi ha, encara que només en comptades ocasions, produccions d'origen català.

Pere Sala (Observatori del Paisatge), autor del capítol «Presa, paret, paisatge» (p. 70-87), sembla que estira un dels fils proposats per Fairclough al primer capítol del llibre. Allí on el britànic contraposava l'amabilitat del pont amb l'antipatia generada per les preses, per a ell arrogants símbols de poder nacionalista, si no resultat de deliris megalòmans, el català n'aporta una visió molt més matissada, sovint de caràcter ambivalent. Aquesta ambivalència es pot trobar tant en la descripció que l'autor fa de la massa de la presa i del poder que evoca («La seva potència i la seva força visual desperten en l'espectador sentiments ambivalents de temor, d'espant i, al mateix temps, de fascinació») com en passatges gairebé sensuals: «[...] les formes pures de la presa [...] amb suaus composicions curvilínies contrasten amb les formes més ondulades i irregulars dels vessants» (p. 80). A través del cinema, Sala repassa el paper de les preses com a símbol de domini humà sobre la natura, una mera il·lusió tal com ens mostra, car el mateix mitjà ha reflectit també la percepció que es té del risc que comporten. En algunes pàgines manlleua terminologia de l'art fotogràfic per fer acurades descripcions de la monumentalitat i la verticalitat de la paret. El capítol s'acaba amb algunes reflexions entorn de la pa-

trimonialització de les preses i altres herències del desenvolupament industrial en la postmodernitat.

El cinquè capítol (p. 88-114), titulat «El riu en l'art contemporani i algunes notes de potamologia pràctica», és obra de Federico López Silvestre (Universitat de Santiago de Compostel·la). Tot i que l'autor l'inicia i el clou amb referències a les aplicacions de la potamologia (definida com a ciència que estudia les aigües fluvials), el gruix del contingut del capítol se centra en l'altra meitat del títol, en la representació i el significat del riu en diverses expressions d'art contemporani. Aquestes expressions abracen des de les evocacions romàntiques de la bellesa del riu salvatge en l'obra de Henry David Thoreau i del Mississipí de la cèlebre novel·la de Mark Twain *Les aventures de Huckleberry Finn*, passant per les influències orientals de la religió budista i el còmic japonès en la interpretació del riu i fins als projectes de *land art* que s'han acostat al riu al llarg de les darreres dècades i que l'han qüestionat amb mirades diverses. López mostra admiració per experiències recents a França i a Galícia que donen visibilitat al concepte emergent de *mixed reality*. D'acord amb els seus principis, l'autor defensa tant el valor de la mirada contemplativa vers el riu com l'acció pràctica sobre les seves aigües, el retorn a la potamologia aplicada de Huckleberry.

El sisè capítol, i últim del segon bloc (p. 115-134), l'aporta Alan Salvadó (Universitat Pompeu Fabra) sota el títol «Poètiques i usos dels paisatges fluvials al llarg de la història del cinema». Fent ús d'un extensiu repertori de films i directors, l'autor identifica les diferents mirades amb les quals el cinema ha esguardat i ens ha mostrat el riu. En tots els casos, les descripcions transcendeixen la dimensió estètica per abordar qüestions relacionades, per exemple, amb la psicoanàlisi, l'essència de la naturalesa humana, el pas del temps, el moviment, la

llibertat o els ideals. El ventall de pel·lícules citades és ampli, però les que més contribueixen a conduir el fil narratiu del capítol són *La nit del caçador* (1955), de Charles Laughton; *L'Atalante* (1934), de Jean Vigo, i *Defensa* (1972), de John Borman, juntament amb part de la filmografia de John Ford i de Theo Angelopoulos. Mentre que l'autor remarca la gran riquesa de gravacions que han modelat la mirada de la societat cap als paisatges fluvials, tothora que han esdevingut reflex de les nostres pròpies experiències, també expressa un cert temor davant la tendència observada recentment a la gran pantalla de convertir el riu en font d'un espectacle banal.

El tercer bloc del volum es dedica a «Paisatge fluvial: patrimoni i usos». Comprèn quatre aproximacions al patrimoni paisatgístic fluvial a l'escala local i regional i, sobretot, als models de gestió i governança que n'afavoreixen la conservació i posada en valor.

Rafael Mata Olmo (Universitat Autònoma de Madrid) enceta el bloc amb el capítol «Paisatges agraris i patrimoni de l'aigua: La necessitat de preservar els valors patrimonials d'un paisatge quotidià en l'àmbit mediterrani» (p. 136-160). L'autor se centra en els paisatges dels regadius històrics apel·lant al seu valor com a conjunt amb valor interpretatiu, més que no pas als elements patrimonials específics que puguin contenir. Mata Olmo se serveix tant dels treballs d'autors com Hermosilla Pla, Molinero Hernando o Sanz Herráiz com de la seva pròpia experiència en estudis tipològics per fer un repàs dels tres grups de paisatges de regadiu històrics a Espanya: els de plana al·luvial, els de plana deltaica i els de muntanya mitjana. Emprant exemples com ara els parcs agraris de Fuenlabrada i del Baix Llobregat, l'autor reflexiona sobre els perills de la descontextualització del patrimoni agrari i la necessitat d'harmonitzar la funció productiva amb el reconeixement dels valors

immaterials, i expressa la seva preocupació davant la regressió del sector primari en àrees periurbanes mentre denuncia amb fermesa i vehemència la desídia de moltes administracions davant d'aquests canvis.

L'italià Francesco Vallerani té cura del vuitè capítol (p. 161-180), titulat «Formació, degradació i recuperació dels paisatges de l'aigua a la plana Padana». Als primers apartats l'autor hi ofereix una síntesi detallada de la història de la plana Padana, al nord d'Itàlia, on reflexionem les tres etapes de les quals es fa ressò el títol. Partint d'una concepció de l'espai fluvial com un risc, s'inicia un primer període en què l'enginyeria hidràulica esdevé clau per a la civilització del riu. L'enginyeria hidràulica, però, dona pas a la industrial, pròpia del segle xx, que, sota el paradigma de la modernitat positivista, assoleix la màxima expressió amb les grans obres de la dictadura feixista i amb l'ocupació de la conca per part de la urbanització. Vallerani ubica a la dècada de 1980 el renaixement d'una consciència hidràulica impulsada per accions molt locals recolzades sobre la societat civil i que s'afirma amb l'aprovació i la implantació de la Directiva Marc de l'Aigua europea a l'inici del segle XXI. L'autor apunta que projectes recents a la plana Padana reivindiquen també el patrimoni immaterial, construint el camí vers l'humanisme hidràulic defensat per Joan Nogué. Davant una classe política a la qual culpa de no tenir ni talla ni sensibilitat suficients, reivindica la hidrofilia que ens és innata als humans per aconseguir una participació àmplia de la societat en la constitució d'una visió unificadora del futur de la bioregió.

El novè capítol del llibre (p. 181-194), titulat «L'energia hidroelèctrica i la transformació del paisatge pirinenc», és responsabilitat compartida d'Arcadi Castelló (Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran) i d'Eva Perisé (Museu Hidroelèctric de

Capdella). Els autors repassen l'evolució del paisatge pirinenc en el darrer centenar d'anys, en la seva transició des d'un paisatge agrari i forestal propi d'una societat de muntanya amb poc contacte amb altres sectors cap al paisatge del desenvolupament industrial fruit de la construcció d'embassaments i de centrals hidroelèctriques per a l'abastament de la regió de Barcelona. Contenen la dinàmica més recent, la del desenvolupament turístic, s'ha entroncat amb la patrimonialització de l'herència industrial hidràulica a través d'iniciatives com ara el Museu Hidroelèctric de Capdella o el condicionament de la central hidroelèctrica de Tavascana per acollir-hi visites. Segons Castelló i Perisé, propostes com aquestes, combinades amb actes de difusió, no només projecten el paisatge pirinenc a la resta del país, sinó que també han contribuït a despertar una consciència identitària territorial pròpia.

Jordi Agustí (Agència Catalana de l'Aigua) tanca el bloc amb el capítol «Pla d'usos d'embassaments de les conques internes catalanes» (p. 195-207). L'autor reivindica les múltiples funcions dels embassaments per a la laminació d'avingudes, com a reservori d'aigua, per a usos hidroelèctrics i com a reclam social. En aquest darrer punt, el capítol connecta bé amb les aportacions precedents d'Alan Salvadó i de Pere Sala, en fer menció d'algunes de les pel·lícules i dels anuncis publicitaris que han tingut embassaments catalans com a plató de gravació. La segona part del capítol se centra en el treball fet per l'Agència Catalana de l'Aigua de classificació dels embassaments i regulació dels seus usos per harmonitzar-ne la utilització turística, la qualitat de l'aigua, la seguretat de les persones i el control d'espècies invasores. Per Agustí, el cas del pantà de la Baells, que fa servir com a exemple local, ha estat un èxit institucional, tal com ho demostraria l'augment d'activitats realitzades entorn seu.

El llibre es tanca amb els esmentats resums dels capítols en castellà i anglès (p. 210-230 i 232-251), com també amb les breus notes sobre els autors (p. 254).

Albert Llausàs i Pascual

Universitat de Girona

Institut de Medi Ambient

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1162>

ZARKA, Yves Charles, (2014)

Refundar el cosmopolitisme

Traducció de Josep Monserrat Molas i Leire Sales Salvatierra

Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 85 p.

ISBN 978-84-475-4205-5

Més enllà d'una proposta filosòfica, *Refundar el cosmopolitisme* és un veritable manifest (re)fundacional. En aquest breu però fecund assaig, Yves Charles Zarka situa l'estatut de l'ésser humà (del conjunt de la humanitat) en la seva relació amb el món vivent (la Terra i el conjunt d'éssers que l'habiten), com a nucli central d'un cosmopolitisme que ha de ser capaç de respondre i de correspondre a les problemàtiques de la mundialització contemporània; a saber: les crisis migratòries, el terrorisme internacional, la contaminació i el canvi climàtic, entre d'altres. El que tenen en comú aquestes qüestions és la seva dimensió global, atès que ultrapassen les fronteres políticament establertes, alhora que de totes se'n deriva una amenaça real cap a l'existència humana present i futura, en tant que humanitat i, nogensmenys, en tant que éssers vivents de la Terra. És a dir, les conseqüències de l'acció de les persones sobre el medi natural no són alienes a la humanitat mateixa.

Davant d'això, la *responsabilitat cosmopolita* va més enllà de l'alteritat humana, tant pel que fa a l'interior com a l'exterior de les fronteres polítiques. Aquesta responsabilitat s'articula de la humanitat cap a la humanitat i, alhora, de la humanitat cap al conjunt del planeta habitat.

La responsabilitat per la humanitat és aquesta responsabilitat suplementària, indirecta, que s'afegeix a aquella altra, directa, dels nostres actes individuals o col·lectius, privats o públics. Això vol dir que, quan actuem, no només ens comprometem com a homes o com a ciutadans d'un estat determinat davant d'un altre home o d'una col·lectivitat, sinó també com a ciutadans del món davant de la humanitat sencera, solidaris d'aquesta humanitat, lligats al món vivent tot sencer. (p. 9)

D'aquesta manera, entenent el *cosmopolitisme* com una qüestió metapolítica, de conseqüències jurídicopolítiques i ètiques, amb un propòsit anterior o fundacional de la resposta filosòfica a les problemàtiques anunciades, Zarka buscarà superar la concepció fenomenològica i egològica del cosmopolitisme antic (estoic) i modern (kantiana), plantejant un pla preoriginari o preegològic envers l'estatut de la humanitat pel que fa a la seva relació amb el conjunt d'éssers vivents i de la *Terra-Sòl*, en termes husserlians. En aquest sentit, se situa com a arrel de les problemàtiques derivades de la mundialització contemporània la voluntat d'*apropiació de la Terra*, que, històricament, s'ha donat fonamentalment a través de la propietat, la conquesta i la sobreexplotació.